

LA FOSSA DEL XOFER. MONCOFA
A LA RECERCA DE LA MEMÒRIA HISTÒRICA

Introducció: Un catàleg que seria inacabable.

La conspiració del silenci de la dictadura franquista.

140.000 persones desaparegudes.

2500 fosses comunes.

La llei d'amnistia 1977. Clau número 1

La ruptura pactada. Clau número 2

Hi havia les condicions per al trencament democràtic? Es pressuposa que no. En cas contrari, s'hi hauria fet?

Els esforços pel trencament democràtic van ser més voluntariosos que no efectius. Les assemblees de país que s'hi van consolidar, com ara a Catalunya, al País Valencià, a Euskadi, van fer evident que cadascú anava a la seua i que l'única preocupació de veritat va ser la cursa per tal d'ocupar com més davant millor les posicions de *pole* en l'eixida electoral que es preveia, i això és especialment cert en els grans partits que es van legalitzar amb aquest fi. Les assemblees de país van deixar de tenir realitat i van passar a ser una anècdota més de la famosa transició a l'espanyola i, clar, d'aquelles noces, aquests confits.

Han de passar més de dues dècades perquè la preocupació explicitada en aquest escrit es manifestara feblement entre els anys 2000 i 2007, una mínima llum després d'un llarg túnel: s'aprova la primera llei de memòria històrica.

La reacció de la dreta política i mediàtica contra aquesta llei la va expressar el seu màxim dirigent, Rajoy: zero euros per a la memòria històrica, amb el cinisme que caracteritza aquests personatges fins i tot quan es tracta d'assassinats i desapareguts. No és un avís per a navegants, és una consigna de la qual van beure tant en el règim dictatorial, de fet han arribat fins i tot a qualificar els familiars dels represaliats de profanadors de tombes. El lladre es pensa...

La situació actual -encara- permet que les exhumacions denunciades davant la justícia (amb la llei de l'amnistia en la mà) no admet tortures, assassinats, ni desaparicions: no hi ha judicis, les fosses es converteixen en restes arqueològiques com si es tractara d'un teatre romà descobert. Així i tot, pense que és positiu que les

institucions permeten des de fa un temps les exhumacions, així com els treballs per a dur-les a cap, com són les associacions científiques i col·lectives que recorden el llarg recorregut que encara ens queda. Però la Memòria Històrica no es perdrà, es recuperarà i s'eixirà de la misèria cultural amb la qual la dictadura ha sotmés el poble.

Prou ja d'amagar el franquisme emblanquint el genocidi que va practicar! El poble cal que sàpia el que va passar fa huitanta anys i no tan sols els episodis històrics dels faraons i de l'imperi romà de fa tres mil anys.

Més enllà de negacionismes, odis, revengismes i adoctrinaments del franquisme sociològic -cal dir-ho- contra la Memòria Històrica, volem narrar uns fets que el seu dia, el 1940, van significar per a aquest poble xicotet un trauma emocional en totes les consciències, encara que molta gent desconege aquests fets i alguns no els vulguen reconèixer:

Onze assassinats, tots ells afiliats a partits i sindicats d'esquerres, una part gens desdenyable de l'avantguarda que els assassins van afanyar-se a eliminar.

Set d'ells són al cementiri de Castelló i els quatre restants a la *Fossa del xofer* a Moncofa. Aquesta va ser la trista collita que van oferir, ja a la postguerra, els Ricardo *Pallerofa*, Pepe *la Mestra* i els seus activistes feixistes per al futur.

La tàctica havia estat ben assajada durant la guerra, tàctica que obeïa a l'estratègia d'assassinats en massa, sense la qual l'alçament militar no hauria pogut triomfar. Una vegada acabada la guerra senzillament hi van continuar. Les fosses comunes parlen per elles mateixes.

El feixisme primer i el catolicisme després van ser els fonaments bàsics dels primers governs genocides franquistes, i es van quedar definitivament amb la segona opció perquè va esclatar la II Guerra Mundial, el desenllaç de la qual va marcar els temps ideològics. Fins ací va arribar l'Europa democràtica, i prou. (Feixisme no convenia, Catolicisme, sí). Hi ha molts estudis d'acadèmics de primer nivell, historiadors, sociòlegs i escriptors que han deixat ben aclarit aquest gest oportunista del franquisme durant el seu llarg recorregut amb la finalitat que Europa *permetera* la dictadura, com així va ser encara que traïra el poble. Europa va mirar cap a l'altre costat. Aquesta és la història!

Un matí qualsevol de l'estiu del 1979, vaig posar-me en contacte amb Manuel Arnau López, *Pepico*, que havia estat represaliat pel franquisme, per tal de recaptar la

informació que ell tenia sobre els quatre assassinats de la fossa quan van coincidir al camp de concentració de la platja de Moncofa. Aquesta informació era compartida per tots els internats al camp, però del que es tractava era de descobrir on s'ubicava la fossa. Aquesta finalitat precisava del testimoni de *Pepico* (més endavant en donaré la raó). Els seus records eren clars i esgarrifosos. Va dir, un matí de 1940 esperàvem el xofer del camp amb la camioneta, es tractava d'un presoner català que sabia conduir i els dirigents feixistes del camp ho aprofitaven. Lògicament, el xofer tenia bona relació amb tots els presos. De caràcter obert i alegre, no cessava d'animar els seus companys. Però aquell matí no deia res, capcot, tot ell era preocupació, alguna li'n passava, calia que parlàrem amb ell. Tenia la cara demacrada. Li vam preguntar, què et passa, català? Amb la veu entretallada ens va increpar si no sabíem el que havia passat aquella matinada. No en sabem res! Va dir, he dut a afusellar quatre presos de Moncofa, els han obligat a cavar la fossa i de seguida els han assassinat a trets i amb la baioneta. Va continuar relatant que la fossa era mig plena, la suor i la saliva abundant que emanaven les seues boques mostraven el seu patiment, tant que no tinc paraules per explicar-ho. Es va quedar en silenci. Després va dir, estic cansat, cal que em recupere, en acabant en parlem. Ja sabíem per què el català es trobava tan malament.

Només va poder, el *Pepico* va buscar el xofer i li va demanar on era la fossa. Aquest respon que al camí de la Vall abans d'arribar a la via del tren, un camí que creua a l'esquerra prop de la carretera, un garroferar a mà dreta, entre dos garroferes prop del camí. A *Pepico* li va vindre al cap de seguida que aquell camí era la *Ratlla* de Nules i Moncofa, la part de dalt és Nules. Per tant, el garroferar és el de Corma. Ja se sabia qui eren els assassinats. Faltava per saber qui havien estat els assassins. El xofer va assenyalar el nom del cap de la falange, Ricardo *Pallerofa*, i dos més que devien ser de Moncofa per la manera de parlar, però que ell no coneixia. Es va alçar un espés silenci entre ell i jo. Només van entrecreuar la mirada, com si ja no hi haguera res més a dir-se. Tot d'una, el *Pepico* va voler saber qui m'havia dit que ell era coneixedor dels detalls de l'assassinat. Pel meu parent, el *tio Ferrero*, vaig confessar, vaig manifestar el meu interès per localitzar la fossa, i si podia ensenyar-me el lloc i també m'intrigava per què el sabia, aquell lloc.

Quedem per a les quatre de la vesprada per portar-me al lloc i per dir-me per què el sabia. Arribada l'hora, vam anar fins a la *ratlla*, prop del motor d'Alfredo, davant de

l'hort del *Puço*, el garroferar ja no existia, l'havien transformat en tarongerar. Es va girar cara a la muntanya amb les mans enlaire, hi va assenyalar un grupet de tarongers i va assegurar que els cossos devien estar a deu o dotze metres.

Com n'està tan segur?, vaig voler saber. Em va mirar fixament i va relatar que ja fora del camp de concentració i passat un temps que va jutjar prudencial, es va acostar fins a on li havia dit el xofer. El cor li va fer un bot en vore l'herba que sobreixia mig metre per damunt de l'herbassar, que no alçava ni un pam, aquella herba més alta marcava el lloc de la fossa. Hi vaig anar moltes vegades durant molts anys i aquell tros d'herba sempre es destacava per damunt de l'altra. Segut al reguer del motor d'Alfredo guipava la fossa a deu o dotze metres del camí, va repetir. Més endavant, hi van plantar tarongers i no hi vaig tornar més, fins ara, que t'hi havia de portar i t'ho havia de dir a tu. Els ulls se li van omplir de llàgrimes, d'açò ni una paraula a la meua dona, va pregar, i només pugueu traieu-los d'ací.

Va anar-se'n xano-xano immers en els seus pensaments. I vaig quedar-me mut davant d'aquell lloc que ja no seria el mateix per a mi. Suppose que el *tio Pepico* va descarregar la seua pena en vore que algú més jove s'hi preocupava i, qui sap, algú podria continuar..., sí, continuar fins a traure'ls de la fossa.

A partir d'aquell moment vam pensar, alguns familiars, parlar amb alguna persona directament relacionada amb algú dels quatre assassinats, com per exemple un germà. Vam pensar en el *tio Manuel de la Clara*. Aquest va preferir deixar les coses com estaven pel mals records que li provocaria l'exhumació. I així va quedar tot. Era l'any 1979. Dos anys més tard s'esdevindria el 23 F.

1969. Deu anys abans hi va haver el primer intent de destapar la fossa.

Els fets van anar d'aquesta manera. Una parella de Moncofa marxa de viatge a Barcelona. Hi pugen a un taxi. El taxista els pregunta si són de Moncofa. Davant la sorpresa dels viatgers, que responen afirmativament, els conta els fets, que va dur quatre presos del camp de concentració de Moncofa per afusellar-los. La parella, si els punxen no els ix ni una gota de sang, i ja van entrecreuar poques paraules des d'aquell moment. Quan aquesta parella va retornar al poble uns dies després, quatre persones es van presentar a sa casa i els diuen que saben que han estat a Barcelona i, quasi sense dir-se res més, els fan sabedors que han decidit agafar les ferramentes que cal per obrir la fossa. Envoltats de misteri, aquests homes s'encaminen al garroferar. Són: el *tio Jeroni*,

Vicent *el Ferrero*, Pasqual *el Pelayo*, Guiordano i, per descomptat, el protagonista de la història de Barcelona, *Torrat* pare. Però la visita al garroferar no va tindre èxit. Les raons són òbvies: el 1969 la dictadura era ben viva, calia actuar clandestinament per tal de dur endavant un treball que volia unes condicions de tranquil·litat i comprovació, condicions que no existien i que va portar els nostres cinc valents conciutadans a desistir de desenterrar els seus amics i germans.

Aquesta història té transcendència, a efectes de recomposició d'aquests successos, l'any 2020, és a dir, fa poc de temps. Per la qual cosa ens cal una anàlisi més rigorosa sobre les causes de la formació d'un grup de persones amb la finalitat de destapar la fossa i, encara que en aparença era espontani, en realitat d'espontani no tenia res. És clar que el taxista de Barcelona és el xofer del camp de concentració. La casualitat fa que el 1969 reculla una parella de Moncofa que és de viatge a Barcelona. Però a partir d'ací entra en joc el factor organitzatiu. El xofer devia estar organitzat en el Partit Comunista d'Espanya. I a través del PCE es van establir contactes amb l'organització de la Vall d'Uixó i aquesta amb la militància comunista de Moncofa, on devia adscriure's Jeroni. Seria aquest Jeroni qui entraria en contacte amb amics i familiars dels assassinats per tal de convèncer-los de dur endavant l'operació narrada. Sense aquesta coordinació no es pot entendre tot plegat donat que els temps que corrien feien impossible l'espontaneïtat.

Que servisca d'exemple per a la població més jove de Moncofa el fet que aquells que van morir també van ser joves igual que ells i que només volien un futur millor per al món que els va tocar viure i això ho van pagar amb la vida. Van defensar la República que el poble havia elegit com a forma d'estat, aquest va ser el seu delictes.

Hi ha algun veí que, quan van ocórrer els fets, passava pel garroferar de Corma i va vore terra remoguda en un punt que ara s'assenyala com a prop, molt prop, de la fossa del xofer. Això és important perquè és un testimoni anterior i tot a la versió de *l'herba* i, a més, és coincident amb l'altre perquè estan molt a prop. Tot i que seria *l'herba* la que amb el temps es convertiria amb la referència més clara, d'ací que el *Ferrero* també la prendria més tard com la seua. Són dos els testimonis que coincideixen amb *l'herba*, *Ferrero* i *Pepico*, que deuriem parlar-ho en algun moment. La terra remoguda és una confirmació, d'ací la seua importància, a banda que està més pròxima cronològicament als fets, però va desaparèixer prompte com és lògic. A més, totes les persones vinculades, llevat del xofer, eren llauradors de Moncofa, i ho

coneixien tot. Un veí vivia de tant en tant a les cases de la *Ratlla*, habitades en aquella època. Podien haver sentit els trets assassins i tot!

Per fi som a pocs mesos de poder obrir la fossa i contribuir amb això a enterrar amb dignitat totes aquelles persones que van ser assassinades per voler deixar-nos un futur més just.

Els quatre assassinats a la *Fossa del xofer* són José Belloti Palmer, Amadeo Martí Vila, Manuel Arnau Canós i Esteban Alavés Millan.

Als assassinats pel feixisme.

Cuánto tiempo enmudecidos
vuestros corazones sin latidos,
vuestra República palpita,
vuestro antifascismo la necesita.
El tiempo no resiste la maldad,
contra la mentira, por la verdad.

Antoni Masiá Palmer, *Barba (La fossa del xofer)*